

ÎNCEPUTURILE ACTIVITĂȚII ASOCIAȚIEI MEDICILOR, FARMACIȘTILOR ȘI NATURALIȘTILOR DIN BIHOR

de
JÁNOS TÓTH

Rolul societăților și asociațiilor culturale, profesionale, filantropice, de întrajutorare etc., cu caracter obștești, în edificarea societății civile este evident și totodată imens. Bunăoară, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când societatea din Transilvania trece prin adânci transformări și asistăm la formarea unor structuri sociale moderne, aportul acestor asocieri obștești devine din ce în ce mai mare. Este vorba de o mișcare pornită de jos, din sânul unor colectivități mai mici sau mai mari, cu sau fără sprijinul autorităților statale existente, pentru sau chiar contra tendințelor promovate de acestea.

Cunoașterea acestor fenomene, a mecanismelor prin care organismele obștești au încercat să acționeze și au reușit să influențeze factorii de decizie pe plan local și până la cele mai înalte foruri (ministere, guvern, parlament) poate să fie benefică pentru prezent. Cu atât mai mult cu cât suntem într-o perioadă de tranziție, noțiunea atât de des vehiculată în zilele noastre, și cunoscând faptul că evoluția firească a societății noastre civile a fost brusc întreruptă de un sistem totalitar, care, în câteva decenii, a reușit să demoleze majoritatea realizărilor obținute de înaintașii noștri în acest domeniu. Din multe privințe trebuie să începem chiar de la zero, în altele să reînnoim niște fire rupte cu ani în urmă. Desigur, totul se înțelege prin aducerea problemei în contextul actual, respectând specificul timpului și locului în care ne aflăm. Aceste considerații generale sunt valabile, cu unele nuanțe proprii, și în cazul municipiului nostru.

Una din aceste organizații obștești din Oradea, care poate fi prezentată ca un fel de prototip al modului de implicare în modelarea unci microsocietăți umane în condițiile democratice, este tocmai Asociația medicilor, farmaciștilor și naturaliștilor din Bihor.

Abordarea propriu-zisă a lucrării noastre o începem cu prezentarea statutului asociației, având în vedere faptul că acest document de bază a constituit cadrul organizatoric și juridic al întregii activități desfășurate de un grup de oameni inimoși timp de o jumătate de secol.

Spicuind din statutul asociației (aprobat în 1868, apoi “modificat, completat și adaptat la noile condiții”, atât în 1885, cât și în 1901)¹ aflăm că scopul fundamental “este promovarea, răspândirea și popularizarea științelor medicale, farmaceutice și ale naturii” (articolul 2). Putea să devină membru al asociației, potrivit articolului 5 din statut “oricine dintre medici, chirurgi, medici veterinari, farmaciști, persoane cu preocupări sau înclinații spre științele naturii, **cu un caracter impecabil**” (s.n.). Faptul că s-a pus accent pe acest criteriu moral, considerat important și de către noi, reiese din articolul 6, referitor la procedura de primire a moilor membri, unde se specifică, printre altele, că “dacă trei membri activi doresc, primirea se face prin vot secret”.

Fondul financiar al asociației se constituia din cotizațiile membrilor. Taxa de înscriere era de 3 florini, iar cotizația anuală, percepută în două rate, era de 8 florini. Fiecare membru nou se angaja anticipat la plata cotizației pe trei ani. Este interesant că în cazul unor întârzieri cotizația anuală “se recuperează pe calea execuției legale obișnuite”². Excedentul dintre venituri și cheltuieli se depunea la casa de economii din Oradea, prin dobânzile obținute mărindu-se constant capitalul inițial.

Articolele 8 și 9 din statut precizează structura organelor de conducere, circumscriind competența și atribuțiile fiecărei funcții prevăzute. Astfel, președintele, ales pe durata unui an, reprezenta asociația în fața autorităților și persoanelor fizice, prezida adunările generale anuale și pe cele lunare, conducea toate treburile asociației. Menționăm aici că președintele, cât și ceilalți membri din conducere puteau fi realesi. Vicepreședintele îl substituia pe președinte în caz de nevoie. Secretarul avea sarcina de a conduce procesele verbale ale ședințelor, toată corespondența, iar la adunările generale anuale prezenta raportul de activitate al asociației. Casierul, desigur, răspundea de fondul financiar, tinând evidența veniturilor și cheltuielilor, cu obligația de prezentare a situației reale, ori de câte ori președintele su conducea asociației solicita acest lucru. Bibliotecarul avea în custodie biblioteca, arhiva, colecțiile și aparatele științifice procurate sau primite de către asociație. Afară de cei menționați, asociația mai avea un organ colectiv de conducere, format din cinci membri, cu atribuții în problemele gospodărești.

Potrivit statutului adunările generale anuale se țineau la Oradea în data de 15 mai, iar ședințele lunare în prima zi a fiecărei luni calendaristice. În competența adunării generale se afla dezbateră rapoartelor de activitate anuale și a situației financiare, întocmită de către secretar, respectiv de organul colectiv mai sus amintit. Tot în cadrul acestora se puteau opera modificări în statut, dar numai cu acordul a două treimi din membri; se alegeau organele de conducere prin vot deschis sau, la cererea a trei membri, prin vot secret. În sfârșit, tot aici se prezentau propunerile și prelegerile de interes general, desemnate și avizate la ședințele lunare (articolul 11).

Activitate cotidiană a asociației s-a reflectat în primul rând în cadrul ședințelor lunare, tocmai de aceea rolul, modul de desfășurare și obiectivele acestora au

1. Arh. St. Oradea, **Primăria, cons. or.**, Inv. 142, D 521, f. 63 - 66, 73.

2. **Idem**, f. 64.

fost riguros prevăzute în statut. Astfel, ședința fiind deschisă de președinte, avea ca primă sarcină validarea procesului verbal al ședinței anterioare. A urmat prezentarea expunerilor, conferințele orale sau scrise, anunțate din timp secretarului și programate de către președinte. Subiectul acestor expuneri era “tratarea și dezbaterea științifică a diverselor probleme medicale, farmaceutice și de științele naturii” (articolul 13). Expunerile orale care se refereau de obicei la diverse boli, mod de tratament, aparatură științifică, etc., și însoțite frecvent de prezentarea unor materiale ilustrative, au precedat prelegerile scrise.

Statutul, pe lângă alte prevederi, cum ar fi împrejurările în care se suspendă activitatea asociației sau procedura de dizolvare și autodizolvare a ei (art. 16 și 17), reglementa și modul de rezolvare a unor diferende, conflicte între membrii. În aceste cazuri părțile adverse își alegeau fiecare câte doi judecători dintre membrii asociației, care, la rândul lor, își alegeau un președinte, formându-se astfel un complet de judecată din cinci persoane, hotărârea căruia era obligatorie pentru toți membrii³.

În urma aprobării statutului de către ministerul de interne, în presa locală apare chemare adresată celor interesați în vederea participării la ședința de constituire “definitivă” a asociației⁴. Această adunare în cadrul căreia participanții au declarat Asociația medicilor, farmaciștilor și naturaliștilor ca “legal constituită”, a avut loc în sala mare a sediului comitatului Bihor, la data de 22 iunie 1868. În legătură cu această adunare precizăm faptul că n-au fost alese și organele de conducere. Motivul îl găsim în anunțul publicat în presă, conform căruia “la alegerea demnitarilor asociației fiind dorită prezența a cât mai mulți membri”, s-a hotărât ca aceasta să aibă loc în ziua de 14 a lunii următoare, în sala de ședință a municipiului. Se face totodată apel la înscrierea de noi membrii în asociație pe baza criteriilor prevăzute în statut și arătate mai sus⁵. În cadrul acestei ședințe s-a constituit organul de conducere prin alegerea unor personalități cunoscute, pe următoarele funcții: Lukács János, președinte, dr Fuchs Jozsef vicepreședinte, dr. Bodor Károly secretar, Podhraczký Ferenc bibliotecar, Bertcsinszky Károly casier, și ca membrii din conducere Grosz Albert, Ercsey Imre, Berkovics Zsigmond, Máyer Gustáv și Miskolczy Mihály⁶.

Odată constituită asociația si-a început activitatea cu mult zel, ținându-și prima ședință “profesională” la 1 august 1868 în sala mare din sediul comitatului. “Faptul că membrii localnici (orădeni, n.n.) și din comitat au fost prezenți în număr mare, stă dovadă a interesului față de această cauză”, se remarcă în presa vremii. În raportul prezentat, secretarul Bodor Károly anunță printre altele gestul laudabil al unuia dintre membri, prin care a pus la dispoziția asociației propria sa casă, cu condiția ca suma de 50 de florini, plătită drept chirie anuală, să fie vărsată la asociația de ajutorare a mediciniștilor, formându-se astfel o fundație proprie. Tot din acest

3. *Ibidem*, f. 66.

4. *Nagyváradai Lapok*, anul I, nr. 13, p. 3.

5. *Idem*, nr. 18, p. 3.

6. *Ibidem*, nr. 23, p. 3.

raport aflăm că s-au făcut abonamente, de către conducerea asociației. la toate ziarele și revistele din domeniul medicinei, farmaceuticii și a științelor naturii, ce apăreau în țară și la câteva mai importante din străinătate (Austria, Germania, Franța).

În a doua parte a ședinței, cunoscutul om de știință. Mocsáry Sándor a prezentat capitolul "Evoluția insectelor", din studiul său "Fragmente naturalistice". A urmat conferința lui Podhraczy F. despre invenția unui chimist din Berlin, fiind vorba despre un aparat portabil, cu ajutorul căruia se puteau detecta particulele de fosfor și arseniu din lichide. Cele prezentate n-au rămas fără ecou și drept urmare imediat s-a formulat o propunere ca să se atragă atenția forului central de specialitate asupra pericolului ce îl reprezintă comercializarea leacurilor neautorizate. Problema fiind mai complicată, implicând și organele de ordine publică, s-a hotărât formarea unei comisii, compusă din cinci membri, care să vină cu propuneri de rezolvare⁷.

Am prezentat mai detaliat desfășurarea primei ședințe de lucru a asociației, pe de o parte din respectul ce-l datorăm unui început de drum, ce se va întinde pe decenii în șir, pe de altă parte, chiar și această ședință poate fi privită ca un model de lucru în cadrul asociației. Dincolo de acumularea firească a unei experiențe vaste pe parcursul anilor, de perfecționare a metodelor de lucru și a modalităților de implicare în rezolvarea problemelor de interes obștesc, principalele direcții de orientare și obiectivele majore urmărite se conturează deja la această primă manifestare publică. Amintim în acest sens promovarea și răspândirea noilor cunoștințe științifice (expuneri din diferite domenii, abonamente la reviste de specialitate etc.) sau dezvăluirea stărilor și fenomenelor negative din viața obștească, cu intenția declarată de a contribui la remedierea acestora, la progresul general al societății (formarea unor comisii de investigare, prezentarea concluziilor și propunerilor de rezolvare, întocmirea și înaintarea unor sesizări și memorii către organele locale și centrale ale puterii etc.).

Dacă încercăm să facem un bilanț al activității asociației pe primii doi ani de existență, putem contura câteva direcții principale în jurul cărora se grupează diversele acțiuni, manifestări și demersuri întreprinse de membrii acesteia. Desigur, aceste grupări n-au valoare absolută, în desfășurarea lor reală aspectele la care ne vom referi se legau unele de altele, influențându-se în mod reciproc, întărind sau amplificând efectele lor imediate sau de perspectivă. Explicația procedurii noastre se găsește în dorința de a ordona și sistematiza într-un fel informațiile de care dispunem.

O mare pondere din activitatea asociației viza starea de fapt a sănătății publice din orașul și județul nostru, cât și găsirea căilor și metodelor de implicare în soluționarea diverselor probleme concrete, luarea unor măsuri menite să amelioreze sau să rezolve, la parametrii timpului, firește, fenomenele negative.

Astfel, la una din primele ședințe, ținută la 1 septembrie 1868, în urma unui raport verbal, conform căruia în comuna Okány în anul respectiv s-au născut 73 de

7. *Ibidem*, nr. 28, p. 2 -3.

copii și au murit 96. s-a ridicat problema organizării defectuoase a rețelei de moașe în comitat și s-a considerat necesară întocmirea unui memorandum pe tema mortalității infantile. calificată "alarmantă în privința sporului natural al populației"⁸. A fost desemnată o comisie, care a primit misiunea de a întocmi statisticile referitoare la mortalitatea infantilă, stabilirea cauzelor și nodalităților de remediere a situației. După o activitate de câteva luni comisia a întocmit un raport, care a fost dezbătut în ședința din 1 mai 1870. Au fost stabilite cu acest prilej câteva priorități de sarcini, ca: 1. puericultura, pe de o parte prin tipărirea și răspândirea de materiale de îndrumare, pe de altă parte prin organizarea unor conferințe publice; 2. intervenție la organul municipal pentru înființarea a încă trei creșe de copii, în cartierele locuite cu preponderență de păturile sărace; 3. înființarea unui spital de copii, propunere care a stârnit o polemică în privința variantelor de realizare. majoritatea adoptând ideea construirii acestuia cu ajutor de stat, ca o secție a spitalului județean. Se hotărăște intervenția în acest scop la forurile comitatense; 4. înființarea unei instituții de asistență medicală ambulatorie pentru cartierele mărginașe, cu populație mai săracă, medicii fiind remunerați din bugetul municipal; 5. înființarea unui oficiu pentru doici, organizarea evidenței și controlul sanitar a persoanelor respective⁹.

O altă problemă, de astă dată cu caracter mai general, de care s-au preocupat membrii asociației, a fost elaborarea unui proiect de reglementare juridico-administrativă în domeniul sănătății publice, cu multiplele sale aspecte. Pornind de la diferite situații negative ridicate în cadrul ședințelor, asociația își concentrează atenția spre îmbunătățirea generală a acestora. În urma dezbaterilor pe această temă în ședința din 1 februarie 1869, s-a ajuns la concluzia necesității elaborării unui proiect de reglementare a relațiilor din domeniul sănătății publice. A fost formată o comisie însărcinată cu elaborarea acestui document sub președinția lui Ercsey Imre, comisie din care făceau parte ca membri Zsugovics Imre, Mayer Agoston, Berkovics Zsigmond, Grósz Albert, Fuchs János, Nyiri Görgy și Pollák László¹⁰.

Un prim raport provizoriu al comisiei a fost prezentat în ședința din aprilie a aceluiași an, participanții considerând necesară continuarea documentării și perfecționarea de fond a proiectului¹¹. După alte luni de activitate, comisia și-a materializat rezultatele într-un proiect de reglementare, care, potrivit hotărârii luate în ședința din 1 iulie 1869, urma să fie tipărit și împărțit între membrii asociației, iar dezbaterile pe capitole a documentului să aibe loc în ședința următoare¹².

Această dezbateră amănunțită a necesitat două ședințe consecutive. Din relațiile referitoare la acest eveniment aflăm că au avut loc unele polemici (în chestiunea medicului legist, de exemplu), iar în cazul unor omisiuni (cum a fost și problema înființării spitalelor de plăși), s-au făcut completări¹³. Documentul aprobat cu

8. *Ibidem*, nr. 37, p. 1.

9. *Ibidem*, anul III, nr. 38, p. 1 - 2.

10. *Ibidem*, anul II, nr. 10, p. 3.

11. *Ibidem*, nr. 27, p. 1.

12. *Ibidem*, nr. 54, p. 3.

13. *Ibidem*, nr. 62, p. 3.

acest prilej viza printre altele probleme importante ca numirea și angajarea din oficiu a medicilor comunali, tratament medical gratuit pentru nevoiași, vaccinarea populației, autopsia, interzicerea practicilor băbești și a vânzărilor clandestine de leacuri etc.¹⁴.

Pe lângă și, în paralel, cu reglementarea generală în domeniul sănătății publice, asociația s-a preocupat și de aspecte mai concrete, considerate de maximă urgență. Astfel, o comisie însărcinată cu investigarea percolului ce l-a reprezentat pentru populație comercializarea leacurilor neautorizate și practicile băbești, și-a finalizat activitatea într-un memoriu înaintat ministerului de interne la data de 28 octombrie 1869. Din răspunsul forului competent primit în luna aprilie 1870, aflăm că “se află în curs de elaborare un proiect de lege generală cu privire la sănătatea publică, în care (proiect) vor fi cuprinse și aceste aspecte”¹⁵.

Pericolul răspândirii alarmante a bolilor venerice pe cuprinsul municipiului și județului s-a aflat în atenția asociației de la bun început. Într-una din primele ședințe ca urmare a prezentării lor de către dr. Kálmán Izidor a unui caz concret de boală venerică, participanții la dezbateri au tras semnalul de alarmă. În cuvântul său președintele Lukács J. a evidențiat necesitatea luării unor măsuri urgente pentru că în caz contrar se putea aștepta la extinderea rapidă a bolii și la infectarea unor generații întregi. S-a hotărât formarea unei comisii din care făceau parte Grosz A. ca președinte, iar Pollák L., Mayer A., Kálmán I și Berkovics J. ca membri, având drept sarcină redactarea unui material documentar asupra fenomenului în cauză¹⁶. Problema fiind reluată în ședința din 1 iunie 1869, participanții au solicitat urgentarea lucrărilor comisiei desemnate, având în vedere că “boala sifilitică se răspândește zi cu zi, iar îndatorirea asociației este aflarea cauzelor acesteia și propunerea de măsuri pentru remediere”¹⁷. Rezultatul final al activității acestei comisii a constat în elaborarea “Regulamentului pentru prevenirea bolilor sifilitice și înființarea caselor de prostituție”¹⁸.

În primii ani de existență asociația a dus o campanie reușită pentru combaterea tendințelor de poluare a apei pe teritoriul orașului nostru. Una dintre sursele de poluare, potrivit intervenției lui Grósz A. la o ședință de lucru, a constituit-o practica foarte răspândită de topire a cânepii în apele Peței¹⁹. Dezbaterile au relevat și conflictul de interese izvorât din această practică ce “este dăunătoare pentru sănătate, dar importantă pentru economia națională”, susținându-se rezolvarea acestuia prin înființarea de fabrici - topitorii de cânepă. S-a decis întocmirea unui aide memoire către ministerul de interne în acest sens. Peste câteva luni documentul redactat de către Bodor Károly a fost prezentat în ședința din 1 mai 1869, fiind apoi înaintat, cu avizul favorabil al comitatului, către forul central²⁰.

14. *Ibidem*, nr. 75, p. 3.

15. *Ibidem*, anul III, nr. 35, p. 2.

16. *Ibidem*, anul I, nr. 37, p. 2.

17. *Ibidem*, anul II, nr. 45, p. 1.

18. Arh St. Oradea, fond Primăria oraș Oradea, Inv. 141, D. 349, nr. 88.

19. *Nagyvárad* *Lapok*, anul I, nr. 55, p. 1.

20. *Idem*, anul II, nr. 36, p. 2.

Oradea fiind cunoscută din vremuri îndepărtate și pentru existența în apropierea ei a băilor termale, acestea nu au fost scăpate din preocupările asociației. Membrii ei, fiind conștienți de efectele terapeutice ale apelor termale, au văzut mari perspective în folosirea acestora în scopuri medicale. Numai că situația băilor la vremea respectivă era critică, neexistând condiții pentru asemenea activități. Astfel, lipsa igienei elementare, prezența animalelor și căruțelor în incinta băilor, fântâna infectată de gunoiul din apropiere, etc. erau intolerabile, acestea figurând nu odată pe ordinea de zi a ședințelor, remarcându-se printre altele faptul că “în aceste împrejurări medicilor nu li se poate reproșa dacă îi trimit pe pacienți în străinătate în locul băilor locale”²¹.

Pentru remedierea acestor stări de lucruri și elaborarea unui proiect de reamenajare a băilor termale, s-a constituit o comisie sub președenția canonicului Nógal János. Memorandumul întocmit de această comisie, după ce prezintă în mod critic realitatea existentă, pledează pentru transformări radicale, în urma cărora “aceste băi să devină niște instituții medicale nobile, înfloritoare”. Nu este omisă nici importanța economică a lor, având în vedere că prin extinderea construcțiilor de căi ferate, ele vor intra în circuitul general, putând concura cu instituțiile balneare din străinătate. Se arată în continuare necesitatea extinderii băilor prin noi construcții și prin înmulțirea izvoarelor de apă termală, prevăzându-se înzestrarea adecvată a acestora și separarea locurilor de odihnă și agrement, de cele destinate balneoterapiei. Sunt înșirate sarcinile imediate și cele de perspectivă, măsurile urgente din domeniul sănătății și ordinii publice, controlul medical, amenajarea parcului etc.²².

Fiind o asociație din care făceau parte numeroși farmaciști, condiția socio-juridică a acestora a ajuns în mod firesc pe ordinea de zi. În cadrul ședinței din 1 februarie 1870, cunoscutul farmacist Podhraczy F. a prezentat un material din care rezultă situația discriminatorie a farmaciștilor, “ei nefiind recunoscuți ca specialiști autonomi, de sine stătători, dimpotrivă, sunt trecuți sub ocrotirea și tutela altora”. După vii dezbateri cei prezenți au căzut de acord cu privire la câteva chestiuni importante ca: în orice organisme legate de probleme sanitare, farmaciștii să fie reprezentați în mod proporțional; în elaborarea cât mai grabnică a catalogului de medicamente și stabilirea prețurilor acestora; în introducerea, potrivit necesităților științifice “actuale”, a sistemului zecimal de măsurare. S-a format o comisie compusă din trei persoane, Nagy István (președinte), Berkovics J. și Podhraczy F. având sarcina elaborării unui memoriu care să cuprindă toate aspectele discutate²³.

Documentul întocmit de această comisie a fost prezentat în ședința din 1 aprilie 1870, care a stârnit unele polemici, nefiind acceptat în această variantă²⁴, ulterior modificat, completat și înaintat ministerului de interne²⁵.

O altă categorie a preocupărilor asociației se poate defini ca fiind răspândi-

21. *Ibidem*, nr. 45, p. 1.

22. *Ibidem*, nr. 48, p. 1.

23. *Ibidem*, anul III, nr. 12, p. 1 - 2.

24. *Ibidem*, nr. 28, p. 2.

25. *Ibidem*, nr. 38, p. 1 - 2.

rea cunoștințelor științifice, combinată cu perfecționarea profesională a membrilor. Afirmarea se bazează pe faptul că de la bun început a intrat în practica cotidiană prezentarea la ședințele lunare a diverselor probleme sau cazuri concrete din domeniul medicinei, farmaceuticii și a științelor naturii. Aceste expuneri - prezentări însoțite de multe ori de demonstrații practice sau materiale ilustrative, au fost urmate de dezbateri științifice, nu odată în spirit contradictoriu. Chiar dacă majoritatea acestora s-a adresat specialiștilor, să nu uităm că ședințele asociației fiind deschise, toți cei dornici puteau participa la acestea, fără nici o îngrădire. Asta a fost și intenția declarată a conducerii asociației, odată ce programul sau ordinea de zi a ședințelor, însoțite de invitație, apăreau în mod regulat în presa locală.

Pentru edificare consemnăm câteva titluri de conferințe, cu specificarea numelor autorilor și a datei ședințelor în cadrul cărora au fost susținute în perioada primilor doi ani de activitate:

- Despre analizele chimice în medicina legală (Podhraczký F., 1 septembrie 1868);
- Expunere asupra unui caz de îmbolnăvire sifilitică și rezultatele tratamentului cu alifie pe bază de mercur (Kálmán I., 1 septembrie 1868);
- Contribuții la cunoașterea afecțiunilor gastrice (Pollák L., 1 noiembrie 1868);
- Contribuții la cunoașterea nevertebratelor din zona Oradiei, ilustrate cu exemplare originale (Mocsáry S., 1 noiembrie 1868);
- Prelegere din domeniul mineralogiei (Podhraczký F., 1 decembrie 1868);
- Despre bolnavii de hidrocefalie (Feldmann Mor., 1 decembrie 1868);
- Expunere din domeniul otologiei (Feldmann M., 1 februarie 1868);
- Despre noile medicamente franceze (Podhraczký F., 1 mai 1869);
- Prezentarea unor medicamente preparate pe bază de fier (Podhraczký F., 1 iunie 1869);
- Despre aparatul respirator și circulația sângelui (Bodor K., 15 mai 1869);
- Clasificarea traumelor cauzatoare de moarte (Berkovics J., 1 august 1869);
- Despre palmieri (Trajánovics A., 1 septembrie 1869);
- Fluturii nocturni răspândiți în zona Oradiei, cu etalarea exemplarelor colecționate (Mocsáry S., 1 decembrie 1869);
- Un caz de anafrodizie (Bodor K., 1 februarie 1870);
- Despre hamei (Podhraczký F., 1 aprilie 1870);
- Cazuri din domeniul medicinei legale (Berkovics J., 1 februarie 1870).

La cele menționate putem adăuga și dezbaterile publice pe marginea lucrării lui Pollák L. "Despre bolile de piele" (15 mai 1869), sau disputa asupra homeopatiei (1 aprilie 1870).

Cosiderăm că exemplele date mai sus sunt edificatoare în privința roului ce l-au avut aceste expuneri, urmate de dezbateri, în perfecționare profesională a membrilor asociației. Acest deziderat a fost urmărit și prin punerea la dispoziția celor interesați a bibliotecii de specialitate, organizată la sediul asociației, prin abonamente și donații. Dacă ne referim numai la colecțiile de periodice, numărul acestor

ra, după doi ani de zile. s-a ridicat la 11²⁶.

Din dorința de a se adresa unui cerc cât mai larg, s-a născut încă în ședința din 1 decembrie 1868, ideea organizării unor “serate de științe naturale”²⁷, fiind dezbătute mai pe larg în ședința din 1 februarie 1869. Cu această ocazie s-a hotărât ca expunerile, conferințele propuse de a fi prezentate în cadrul acestor serate, să fie depuse anticipat, urmând ca membrii asociației să decidă în cunoștință de cauză, asupra aprobării sau refuzării lor, prin vot secret²⁸. Un comitet de organizare, format din cinci persoane, avea sarcina să pregătească, până la cele mai mici amănunte buna desfășurare a primei manifestări de aceste gen. Din invitația de participare lansată în presa locală, de către Barlanghy Adorján, în numele comitetului de organizare, cităm: “în vederea popularizării științei, a răspândirii cunoștințelor teoretice în cercuri cât mai largi și a aplicării lor practice, asociația medicilor, farmaciștilor și naturaliștilor din Bihor, a hotărât ca periodic să organizeze comunicări din domeniul științelor naturii. Prima dintre acestea va avea loc la 21 martie, orele trei după masă, în sala mare de ședințe a comitatului Bihor”²⁹.

Despre desfășurarea acestei acțiuni de premieră petrecută la Oradea dispunem de o descriere detaliată din presa vremii, din care spicuim spre edificare: “Duminica după masă în ciuda timpului frumos (de primăvară, n.n.), a două înmormântări luxoase și a unei nunți strălucitoare care au reținut un număr mare de oameni, sala mare de ședință a comitatului s-a umplut de public. Se puteau vedea acolo oameni de toate categoriile, chiar și mai multe dame”. Dr. Pollák L. a vorbit despre ochi și văz în general, trecând apoi la diferite defecțiuni ale acestuia. Podhraczký F. a prezentat modul de viață a furnicilor, iar lucrarea lui Mocsáry S. “Despre vechimea omului” a fost citită în lipsa autorului, de către Sipos Árpád. Aceasta din urmă a stârnit un deosebit interes, fiind publicată și în presa locală³⁰.

Presa, ca mijloc de răspândire a unor cunoștințe științifice, a fost utilizată din plin, de către membrii asociației. Numele lui Podhraczký F. se evidențiază în acest sens, temele abordate de el vizând aplicabilitatea practică a cunoștințelor teoretice. Astfel, dăm titlul unor articole de popularizare apărute sub semnătura lui: “Despre bolile cerealelor” (descrierea diferitelor boli și modul de tratament al acestora)³¹, “Despre producerea amidonului în Oradea”³², “Inul”³³, “Despre viitoare fabrică de ceramică la Vadu Crișului” (prezentarea bogăției de materii prime din zonă, a fazelor de prelucrare a lutului, a perspectivelor și importanței economice a înființării fabricii de ceramică)³⁴, “Despre arderea varului” (pledoarie pentru exploatarea surselor de materii prime, deosebit de bogate în Bihor, descrierea

26. *Ibidem*, nr. 42, p. 2 - 3.

27. *Ibidem*, anul I, nr. 63, p. 1.

28. *Ibidem*, anul II, nr. 10, p. 3.

29. *Ibidem*, nr. 21, p. 3.

30. *Ibidem*, nr. 24, p. 2.

31. *Ibidem*, anul I, nr. 33, p. 3 - 4.

32. *Ibidem*, anul II, nr. 16, p. 3.

33. *Ibidem*, nr. 69, p. 2.

34. *Ibidem*, anul III, nr. 9, p. 3.

tehnologiei de fabricație, avantaje economice și efectele stimulative asupra altor ramuri industriale, ca transportul pe căi ferate, construcții de drumuri, etc.)³⁵, “Despre hamei” (descrierea botanică, utilizarea farmaceutică și industrială în fabricarea berii, condițiile optime de cultivare, pregătirea solului și modul de întreținere a culturii etc.)³⁶, “Salcia” (tratare din punct de vedere botanic și farmaceutic)³⁷, “Rapița” (importanța economică a acestei plante industriale, descrierea botanică, modul de cultivare, dăunători și posibilitățile de combatere)³⁸, “Macul”³⁹, “Cartoful” (scurt istoric privind răspândirea lui în Europa și în părțile noastre, descrierea botanică, modul de cultivare și întreținere, depozitarea producției, boli și modalități de tratament în depozitare)⁴⁰.

Tot pe această linie se înscrie inițiativa asociației de a-și edita un anuar propriu. La 29 ianuarie 1870 apare în presa orădeană chemarea în vederea abonării la anuar. Aflăm din acest apel că se urmărea un dublu scop: demonstrarea existenței viguroase și activității prodigioase a asociației, pe de o parte, realizarea mai eficientă a unuia din rolurile sale de bază, acela de trezire a interesului față de științele naturii în cercuri cât mai largi, pe de altă parte⁴¹.

Deși apariția primului număr era planificată pe data de 1 iulie 1870, din cauza subscripțiilor insuficiente, după cum reiese din darea de seamă anuală, prezentată la adunarea generală din 15 mai 1870⁴², el a fost tipărit numai în anul următor⁴³.

Este caracteristic pentru elanul și încrederea cu care asociația și-a început activitatea, faptul că la inițiativa lui Barlanghy A. a fost trecut în planul de perspectivă elaborarea unei monografii cuprinzătoare a comitatului Bihor. Barlanghy A. a propus în acest scop formarea în cadrul asociației a unor secții sau comisii pe specialități, argumentând că în acest fel “membrii asociației în mod voluntar și potrivit preferințelor de investigare să elaboreze descrierea științifică a comitatului Bihor, în privința climei, paleontologiei, geologiei, mineralogiei, fenomenelor atmosferice, populației, solului, faunei și florei, economiei, sănătății publice, demografiei și a altor aspecte asemănătoare”⁴⁴. Propunerea aprobată în unanimitate constituia, să recunoaștem, un obiectiv grandios, mai cu seamă, dacă avem în vedere forțele intelectuale existente în orașul nostru la acea vreme.

Un alt merit incontestabil al asociației rămâne strădania unor membri de a pune bazele unui muzeu de științele naturii, devansând astfel cu patru ani intenția Societății de istorie și arheologie din Bihor. Acest obiectiv reiese, fără echivoc, din

35. *Ibidem*, nr. 15, p. 3.

36. *Ibidem*, nr. 24, p. 3.

37. *Ibidem*, nr. 29, p. 3.

38. *Ibidem*, nr. 36, p. 3.

39. *Ibidem*, nr. 40, p. 3.

40. *Ibidem*, nr. 49, p. 3, nr. 50, p.3.

41. *Ibidem*, nr. 9, p. 2.

42. *Ibidem*, nr. 41, p. 1 - 2.

43. A *Biharmegyei orvos-gyogyyszerész és természettudományi egylet évkönvei*, Oradea, 1871.

44. *Nagyváradi Lapok*, anul II, nr. 89, p. 2.

prelegerea lui Podhraczký F. cu ocazia prezentării colecției de paleontologie donată de Zsugovits István. Vorbind în general despre activitatea asociației, printre altele menționează "consider ca un principiu de bază a existenței sale (a asociației, n.n.) dacă unii dintre membrii săi, deosebit de stimăți, prin colectarea obiectelor de științele naturii din județul nostru, vor pune bazele unui viitor muzeu bihorean al științelor naturii... mai mulți membri ai asociației au și recunoscut necesitatea înființării unui asemenea muzeu, deja atunci când prin donațiile lor modeste au binevoit să contribuie la realizarea acestui ideal de mare importanță"⁴⁵.

Printre inițiatorii acestui ideal nobil se enumeră și cunoscutul naturalist Mocsáry Sándor, care încă în ședința din 1 noiembrie 1868 a prezentat "o colecție minunată, care cuprinde toate speciile de melci aflate în zona Oradiei", care a stârnit admirația unanimă a celor prezenți. Faptul că o parte din colecție a fost donată asociației și că s-au și comandat rafturi speciale în scopul depozitării, îi determină pe participanți să lanseze o chemare către colecționarii bihoreni și din comitatele învecinate, să urmeze acest exemplu. Se propune, totodată, contactarea directorului general al minelor maramureșene, în vederea îmbogățirii colecțiilor de mineralogie⁴⁶.

Dintre alte colecții primite de către asociație putem aminti colecția de mineralogie și de ouă de păsări oferite tot de Mocsári S. și de o altă colecție de mineralogie donată de dr. Pollák Hermann⁴⁷.

În ședința din 1 august 1869 se prezintă donația farmacistului Trajánovics Á. constând dintr-o colecție de plante și de minerale (70 de exemplare în total)⁴⁸ iar în 3 ianuarie 1870 colecția de insecte a lui Puskás Zsigmond, cu clasificarea și organizarea căreia a fost însărcinat Mocsári S.⁴⁹.

Cea mai importantă donație făcută în acești primi ani de existență a asociației a fost făcută de Zsugovits I. Era vorba de o colecție de paleontologie și de minerale (110 exemplare). Cele două colecții au fost prezentate în mod detaliat de către Podhraczký F., expunera sa fiind publicată și în presă⁵⁰. Vorbind în acest context despre importanța inestimabilă a peșterilor bihorene în cercetarea paleontologică, dar și în descoperirea unor specii noi pentru știință, de floră și faună, se propune redactarea unui document în vederea apărării acestora de către autorități, a păstrării și donării pentru asociație a rarităților descoperite⁵¹.

Chiar dacă meritul de a înființa un muzeu la Oradea revine Societății de arheologie și istorie, înființată în 1872, acesta având un caracter preponderent istoric, rolul de pionierat în acest domeniu al Asociației medicilor, farmaciștilor și naturaliștilor din Bihor nu poate fi negat sau subestima.

Din raportul de activitate, prezentat în adunarea generală din 15 mai 1870, reiese, printre altele, faptul că numărul membrilor, în decursul celor doi ani, s-a ri-

45. *Idem*, nr. 36, p. 2 - 3.

46. *Ibidem*, anul I, nr. 55, p. 1.

47. *Ibidem*, anul II, nr. 27, p. 1.

48. *Ibidem*, nr. 62, p. 3.

49. *Ibidem*, anul III, nr. 3, p. 2.

50. *Ibidem*, anul II, nr. 36, p. 2 - 3.

51. *Ibidem*, p. 2.

dicat la 80, dintre care 39 erau medici și chirurși, un medic veterinar, 13 farmaciști, 13 naturaliști și 14 preoți de diferite culte, în marea lor majoritate profesori. Prezența în număr apreciabil a preoților în asociație este calificată în raport ca o dovadă a faptului că “intoleranța nu și-a făcut loc printre noi, mai mult, descoperirea adevărului, lărgirea orizontului de idei, îmbogățirea cunoștințelor, poate să ducă la o credință veritabilă”⁵². Menirea asociației, se subliniază în continuare, este tocmai cultivarea sinceră și permanentă a științei, iar combaterea tuturor tendințelor contrare acestui proces constituie o obligație morală a membrilor ei. Acest ideal a fost slujit cu demnitate, de către membrii asociației și în cursul deceniilor care au urmat, aspecte de care ne vom ocupa în viitor.

LES COMMENCEMENTS DE L'ACTIVITÉ DE L'ASSOCIATION DES MÉDICINS, DES PHARMACIENS ET DES NATURALISTES DE BIHOR

Résumé

A la suite de ses plus anciennes préoccupations - la recherche des sociétés scientifique et culturelles, l'auteur présente l'Association des médecins, des pharmaciens et des naturalistes de Bihor, fondée en 1868, en la considérant comme un prototype au point de vue de son engagement dans la vie sociale et culturelle locale.

Après avoir présenté les articles des statuts qui reflètent les buts et la manière d'organisation de l'association, l'auteur passe en revue son activité pendant ses premières années d'existence. On remarque l'initiative d'organiser un musée d'histoire naturelle, décançant avec plusieurs années les institutions similaires de la Société d'archéologie et d'histoire d'Oradea.

---

52. *Ibidem*, anul III, nr. 41, p. 1.